

הרב אריאל בראלי

חיוב ממוני בגין נשיכת כלב בזמן הזה

קנסות בזמן הזה

בזמן הזה לא דנים דיני קנסות משום שהתבטלה הסמיכה, ורק דיינים סמוכים מחייבים קנסות.² תשלום קנס ייחודי בכך שכל עוד בית הדין לא קנס את המזיק, לא מוטל עליו שום חיוב ממוני, כי הקנס כולו מותנה בהחלטת בית הדין.³ אם כן, במקרה שכלב יישך אדם, לא ניתן לחייב על נזק, משום שנשיכה היא תולדה של 'קרן' וחיובה הוא קנס,⁴ ובעל הכלב פטור מכל תשלום, ואף לצאת ידי שמיים אינו חייב. לעומתו הנפגע יכול למצוא עצמו נתבע, שכן החוק מחייב לסגור את הכלב במתקן עד שיתברר שאין בעיה של כלבת וההוצאות מוטלות על בעל הכלב. האחרון יכול לתבוע את החזר ההוצאות מהנפגע בטענה שכל ההסגר נועד לשרת את הנפגע ויש לו הנאה מההוצאה שהוציאו בעבורו.⁵

צדק צדק תרדוף

האם מצב זה שבעל הכלב פטור לגמרי היא רצויה בעיני ה'?

1. להרחבה בנושא זה, עיין במאמרי 'פסיקה על פי מדיניות הלכתית כדי למנוע עוול', תחומין לח.
2. שו"ע, חו"מ סי' א סעי' ג; ומקור הדבר מהפסוק 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', ודרשו חכמים 'לפניהם ולא לפני הדיוטות', גיטין פח ע"ב, וכן סמכו זאת על הפסוק 'עד האלוהים יבוא דבר שניהם', 'אלוהים' לשון חשיבות ואלו הם דיינים סמוכים, סנהדרין ב ע"ב.
3. קצות החושן, סי' א ס"ק ז: 'דע דבשו"ע כאן אינו מחלק בין דיני קנסות ממש ושאר גזילות וחבלות, אבל ההבדל מבואר דממון ממש אף על גב דלא דיינין ליה בזמן הזה כיון דלא שכיחי ולית ביה חסרון כיס מ"מ לצאת ידי שמים הוא בעצמו צריך לשלם וגזלן הוא אם אינו משלם, אבל **קנס ממש לא שייך בהו דינא דשמים** משום דכל דיני קנסות אין הדבר תלוי רק אשר ירשיעון אלהים (שמות כב, ח) ואם אין הב"ד דנין אותו לא שייך בהו דינא דשמים'. ובכל זאת גם בחיוב קנס תפיסה מועילה, שו"ע שם.
4. שו"ע, חו"מ סי' שפט סעי' ב. ואם הסוג זה של הכלב תוקפני במיוחד, אזי הוא מועד מתחילתו ומשלם נזק שלם, אך לא דנים בכך היום, מכיוון שאינו שכיח. הדוגמה לכך, בבא קמא טו ע"ב: 'הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין מתחילתן'.
5. עמד על כך הרב זלמן נחמיה גולדברג, תחומין טו, עמ' 250, וזו לשונו: 'נראה לכאורה שאין לחייבו, שהרי מה שצריך להסגירו הוא חוק השלטון, ואין לדון את אבי הילד כמוסר, שחייב מדיני דגרמי, כיון שהחוק יש בו תקנת הציבור, ובא למנוע מסכנה. אם כן כדין עשה אבי הילד, שמסר אודות הכלב לשלטונות, שבזה אומרים דינא דמלכותא דינא...!'

ניתן לומר כי זו תוצאה מוכרחת מכך שלא דנים דיני קנסות בזמן הזה, ויש להכיר בכך שהמצב הרוחני אינו שלם וזה רצון ה', אף שהמחיר הוא שהנפגע לא יקבל פיצוי. מנגד ניתן לומר שרצון ה' הוא שגם במצב זה הדיין יפעל ככל יכולתו במסגרת ההלכה לחייב את בעל הכלב. הרצון לחייב מבוסס על העוול שנגרם לנפגע וכן מצד הדאגה של בית הדין למניעת נזקים עתידיים.⁶ הד לגישה זו ניתן למצוא בתקנת הגאונים לחייב את מי שבייש את חברו בפיצוי אף שתשלום בושט הוא קנס, וזאת בשימוש בדרך עקיפה, באמצעות נידוי.⁷ על הטעם שנזקקו לכך כתב הטור בשמם (חו"מ סי' א):

ורב שרירא גאון כתב לא מצינו בתלמוד לנדותו אלא עד דמסלק הזיקו, וסמכו חכמים האחרונים וראשי ישיבות כי ראו נזק גדול משום שאין דיני קנסות ועשו תקנה לנדות החובל עד שיפייס הנחבל בקרוב...

למדנו מדברים אלו שיש לשקול מקרים שבהם ישנה תקנת הציבור לחייב אף בקנס בדרך עקיפה, עד שהמזיק ישלם 'שיעור הראוי', ואז יתירו לו את הנידוי.⁸ אמנם כיום אין זה מעשי לנדות את המזיק, ובתי הדין בפועל ממעטים להשתמש באמצעי זה.⁹ הרב צבי בן יעקב הציע להטיל נידוי ולהחשיב את המזיק כאדם שלא 'ציית דינא' ובכך להתיר לנפגע לתבוע בבית המשפט, וזו לשונו:

וכאשר אין המזיק משלם לניזק כשעור שנראה לבית הדין, ובית הדין מטיל נידוי על המזיק, נראה דדינו כמי שאינו צאית דינא, שהרי אינו שומע לבית הדין לשלם או/ו לפייס הניזק כשעור הראוי, וא"כ בית הדין רשאי להתיר לניזק לתבוע את המזיק בערכאות, דכיון שהוא מנודה ואינו שומע לפסק בית הדין, דינו כסרבן ומותר לתובעו בערכאות. ועדיין צ"ע, כיון דדין זה ממנהג הגאונים, אפשר שלא נהגו הגאונים אלא לכופו ע"י נידוי ולא ע"י ערכאות, וכצד הראשון נראה טפי.¹⁰ לדבריו, אם כן, אף שקנסות אינם יכולים להיגבות ישירות על ידי בית הדין, הנידוי יאפשר לתבוע בערכאות.

6. וכ"כ בפסקי דין ירושלים, כרך ד עמ' רנא: 'בנדון דידן נראה דמילתא דשכיחא הוא דהכלבים נושכים ויש חשש דאם לא יגדרו הפירצה יזלזלו האנשים. ובעובדא דידן לכו"ע מנדינן ליה עד דמסלק הזיקו'.
7. תקנת רב שרירא גאון מובאת בפסקי הרא"ש, ב"ק פ"ח סי' יד; וכן בשו"ת חתם סופר, ח"א או"ח סי' רח, כתב כי התורה לא באה לעקור את חיובי הממון הבסיסיים – 'מסתמא גם אילו לא ניתנה תורה וקודם מתן תורה היו דינין ונימוסים וכל מלך במשפט יעמיד ארץ, וניתנה תורה וחידשה אלה המשפטים [וקבעה] חוק גב ישלם כפל, ושור תם חצי נזק, שומרים כך וכך, אבל מה שלא הזכירה תורה כגון היזק שאינו ניכר לא הותר חלילה, דרכיה דרכי נועם, אלא איננו בכלל משפטי תורה והמלך וסנהדרין יראו לפי המקום ולפי הזמן ואין לתורה עסק בזה'.
8. ולכך יש לחייב על בושט בביטול אירוסין אף בזמן הזה, פד"ר, ח"ה עמ' 322.
9. מדיניות בג"ץ לפסול אמצעי זה, ראו עתירה מתאריך 12.11.2014 שעסקה בכתב סירוב שהוציא בית הדין לממונות אלעד הישר והצדק' כנגד אישה אשר פנתה לבית משפט בעניין סכסוך שכנים. בית המשפט אימץ את גישת היועץ המשפטי לממשלה, לפיה כתיב סירוב אלה מנוגדים לחוק, ובנסיבות מסוימות הרבנים המפרסמים אותם עוברים עבירות פליליות, דוגמת סחיטה באיומים.
10. משפטיך ליעקב, חלק ב סי' לב.

בדומה לטעם שהובא בגאונים שיש נזק גדול בכך שלא דנים קנסות, כתב הרב אשר וייס שחובה על בית הדין כיום להגן על הנפגעים מבעלי זרוע, ולכן קבע כי 'דינא דמלכותא דינא' ויש לחייב על רשלנות רפואית:

ולענ"ד גם בניד"ד הוי כתקנה גדולה, דאטו יעלה על הדעת שרופא יתרשל במילוי תפקידו ואדם יפגע בכל אבריו ולא יתן את הדין?! והלא גם בזמננו מצווין אנו לעמוד על משמר הצדק ולהגן על החלשים מפני בעלי הזרוע. וכבר כתב מהרש"ל (יש"ש ב"ק פ"ו סי' יד) דכל כהאי גוונא הוי דינא דמלכותא דין, דאם לא כן לא תעמוד הארץ ותהרס.¹¹

לאור דבריו, כאשר הדין מתרשם שנעשה עוול וישנה פגיעה גדולה, ניתן לאמץ את חוק המדינה המחייב פיצוי כספי במקרה של נשיכת כלב.¹²

היוב לצאת ידי שמיים

דרך אחרת היא לחייב באמצעות שטר הבוררות, כי יש הסוברים שאף בקנסות קיים חיוב לצאת ידי שמיים ואז, אף אם שילם חלקית, יצא ידי חובתו.¹³ וכך כתב בשו"ת 'שבות יעקב' (ח"א סי' קעז):

נראה דאף לצאת ידי שמיים אין מן הצורך לשלם הכל כמ"ש מהרא"ה וז"ל טוב שתקבל איזה כפרה ואני אינני רגיל כל כך להעריך כפרה ותשובה במשקל עכ"ל וכן משמעות לשון רמ"א בא"ח שכתב שיקבל איזה דבר לתשובה על כן המוחל לא יהיה אכזרי ויפוייס במה דיפייס משום תקנת השבים, כאלו שרוצים לצאת ידי שמיים. ובספר חסידים סי' תרצ"ב משמע שחייב לשלם הכל כשהגדיל, ואולי ממדות חסידות קאמר או שהיה ממון הגניבה תחת ידו כל זה נ"ל ה"ק יעקב: לדעת הרב זלמן נחמיה גולדברג, במקרה וישנו צורך לצאת ידי שמיים, ניתן לחייב מכוח הנוסח 'הן לדין והן לפשרה', וזו לשונו: בדברים שחייבים עליהם בדיני שמים כמו גרמא בנזיקין... נראה שהפשרה היא תשלום על מחילת התובע כדי שלא ייענש בידי שמים.¹⁴

11. תחומין ל, עמ' 281, וכן נראה משו"ת חתם סופר, ח"ה חו"מ סי' מד, שבאופנים שיש סברא לחייב, יש להסתמך על חוק המדינה שכתב: 'דלא מיבעי' דהתיקון שתיקנו שרי הקומידאט שאיננו נגד דין תורה אלא כתורה עשו ואלו באו לפנינו היינו גם כן מתקנים כן, שלא יתרבו הסרסורים יותר ממה שראוי לפי העיר והמסחר כדי שיכולים להתפרנס ולא יפסקו חיותא זה לזה.'

12. על פי פסק הרמ"א, חו"מ סי' שסט סעי' יא, שכל שיש בו משום תקנת המדינה אז דינא דמלכותא – דינא.

13. שו"ת שואל ומשיב ד, ח"ב סי' קפה, כתב שזק שחיסר ממון כולם מודים שחייב לצאת ידי שמיים, אף שחיובו קנס. אנציקלופדיה תלמודית, כרך ז ערך דיני שמיים, הגדירו חיוב לצאת ידי שמיים באופן הבא: יש מהראשונים מפרשים חיוב זה שחייב עונש בידי שמיים, והוא פורענות לשלם לרשעים, אלא שכשישלם ייפטר מהעונש, ויש מפרשים חייב בדיני שמיים שחייב תשלומין בדיני שמיים, וכל זמן שלא ישלם, תורת גזלה חלה עליו. ויש מהראשונים שכתבו שהחייב בדיני שמיים פסול לעדות עד שישיב, שתורת גזלה עליו עד שישיב.

14. ספר משפטי ארץ, ח"א, מאמר 'שבחי הפשרה', עמ' 79.

לדבריו במסגרת הפשרה יכול בית הדין לתת ביטוי ממשי ל'חיוב לצאת ידי שמיים' בקנסות מכוח שטר הבוררות.¹⁵

סיכום

אין דנים דיני קנסות בזמן הזה, אך כאשר התבצעה פגיעה חמורה באדם ולדעת הדיינים יש לתת מענה וכן ליצור הרתעה, אזי עומדת בפניהם האפשרות לחייבו מכוח הצורך לצאת ידי שמיים או מצד החוק המחייב, כי במקרה זה 'דינא דמלכותא דינא'.

---

15. אמנם בספר שער המשפט, חו"מ ס' א, הסתפק אם קבלת דיינים מועילה לקנסות, אך מספר אמרי בינה, ס' ב, נראה שמהני.